

IZVORI – DIO GRAĐE STAROSLAVENSKOGA INSTITUTA NA INTRANETU

Ljiljana MOKROVIĆ, Antonio MAGDIĆ, Zagreb

Izvori je ime za računalni program izvorne autorske koncepcije modela upisa, opisa, pretraživanja, digitaliziranja i pohrane građe Staroslavenskoga instituta i drugih ustanova koje čuvaju glagoljsku pisanu baštinu. Građa se uglavnom odnosi na srednji vijek i hrvatski glagolizam (rukopisi, inkunabule, tiskovine i slikovni materijali). *Izvori* se sastoje od dva dijela: *Izbornika* i *Kopija* izvornika. Veći dio građe je dosad digitaliziran. Novost je što su ovdje na jednome mjestu popisani izvornici i njihovi opisi, kao i kopije rukopisa, tiskanih djela i replika u različitim medijima, uključujući i digitalne. Vrste digitalnih sadržaja su: tekst, slika, baza podataka i interaktivni resurs, kojim je omogućeno međusobno povezivanje *Izvora* s ostalim digitalnim zbirkama Instituta. Digitalne kopije su CD-i, DVD-i i web aplikacije. Način pristupa građi je preko *intraneta*, u Institutu. Za dio kopija objavljenih na *intranetu* korištenje je ograničeno, budući da je potrebno dopuštenje njihovih matičnih ustanova.

Ključne riječi: *Izvori*, *Izbornici*, *Kopije izvornika*, upis, opis, digitalizacija, pretraživanje.

Proces digitalizacije pisane građe Staroslavenskoga instituta u Zagrebu (dalje: Institut) unutar računalnoga programa *Izvori*, dio je projekta »Glagoljska paleografija« u okviru petogodišnjega znanstvenoga programa »Jezična, književna i paleografska istraživanja hrvatske glagoljske baštine«, prihvaćenoga 2006. od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Voditeljica Projekta i Programa je dr. sc. Marica Čunčić, ujedno i urednica elektroničkoga izdanja *Izvora*, koja je dala ideju, poticaj i osnovne smjernice. Računalni program digitalizacije *Izvora* osmislili su stručni suradnici na Projektu. Mr. sc. Ljiljana Mokrović odgovorna je za usklađivanje i unos podataka o izvornicima i njihovim kopijama u Institutu i drugim ustanovama i za različite elemente opisa po kojima se pretražuju podaci o spomenicima. Antonio Magdić, dipl. ing. odgovoran je za digitalizaciju građe: izradu, održavanje i nadogradnju računalnoga

programa, skeniranje građe i postavljanje na *intranet*¹.

Izvori su jedan od ukupno pet računalnih programa stvorenih za znanstvena istraživanja Instituta². Digitalizacijom raznih sadržaja unutar projekata i njihovim međusobnim interaktivnim povezivanjem, potiče se stvaranje novih digitalnih sadržaja i nastoji oko njihove što veće dostupnosti i preglednosti, s težnjom za uspostavljanjem i promicanjem ujednačenoga pristupa načinu digitalizacije i pretraživanju građe kakvo je općenito poželjno u kulturnim i znanstvenim ustanovama³. Za sve institutske projekte⁴ i izdanja⁵, cjelokupni se proces digitalizacije odvija u okviru projekta »Glagoljska paleografija«. Prvobitno stvoreni za potrebe Instituta, *Izvori* u sustavu unošenja i pretraživanja podataka sačinjavaju dio bazične infrastrukture s obzirom na potrebe znanstvenoga istraživanja. Način pristupa građi je zasada ograničen na Institut, preko URL-a: <http://izvori.stin.hr/>.

I. Povijest zbirke *Izvora* i problem terminologije

Građa *Izvora* uglavnom je smještena u Knjižnici Staroslavenskoga instituta. Bez obzira na klasifikaciju, njezina je specifičnost u tome što se ni u jednom slučaju ne radi o pravom izvoru, već o nekoj vrsti njegove kopije. Nastanak knjižnoga i dokumentacijskoga fonda Instituta kroz desetljeća, po znanstvenome je interesu usmjeren na proučavanje izuzetno rijetke, stare, dislocirane i teško dostupne građe koja pretežnim dijelom pripada srednjovjekovnomu razdoblju, a originalni se primjerci nalaze u raznim znanstvenim i kulturnim ustanovama u Hrvatskoj i u inozemstvu.

Stoga su znanstvenici i djelatnici Instituta bili prisiljeni služiti se kopijama iako su redovito nastojali raditi na samim izvornicima, no to je bilo mo-

¹ Za razliku od *interneta*, koji sadrži građu dostupnu globalno (on-line), *intranet* sadrži građu dostupnu i pretraživu samo na lokalnoj mreži.

² Ostala četiri računalna programa su: *Minijature*, *Bibliografija biblijskih čitanja*, *Rječnik i Transliteracije*. *Izvori*, *Minijature* i *Transliteracije* pripadaju znanstvenomu projektu „Glagoljska paleografija“, *Bibliografija biblijskih čitanja* znanstvenomu projektu „Hrvatska i europska književnost srednjega vijeka“, a *Rječnik* znanstvenomu projektu „Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije“.

³ Usp. PROJEKT HKB 2007: http://www.kultura.hr/hr/o_nama/projekt_hkb ;

NACIONALNI 2007: http://www.kultura.hr/hr/o_nama/nacionalni_program_digitalizacije .

⁴ Vidi bilj. 2.

⁵ Usp. SLOVO 1952-2008: <http://hrcak.srce.hr/slovo> ; RADOVI 1952-1988:

<http://hrcak.srce.hr/radovi-staroslavenskog-instituta> , ZBORNIK 2004.: <http://www.stin.hr> .

guće samo povremeno, odlaskom u ustanovu čuvanja izvornika, i uglavnom u kraćem vremenskom periodu, što nije bilo dovoljno za sustavna i trajna istraživanja. Nabaviti kopiju nekoga izvornika za Institut je značilo pravo bogatstvo, jer su time svi djelatnici i vanjski suradnici dobili uvid u prijeko potrebnu građu. U tom smislu, svaka kopija ima status izvornika, jer je to bio, a i danas je, jedini način istraživanja glagoljskih spomenika.

Potreba za pisanim glagoljskim spomenicima kao predmetom istraživanja na filološkom, leksikološkom, kodikološkom, paleografskom, lingvističkom, književnom i umjetničkom planu, zahtijevala je pronalaženje načina nabave. Građa je nerijetko pristizala privatnim kanalima, poklonima, razmjenama, i uglavnom izradom crno-bijelih fotografija, a od 80-ih godina 20. st. i fotokopija u specijalnim laboratorijima ustanova koje čuvaju izvornik, ili pak izradom mikrofilmova i, u manjoj mjeri, dijapozitiva. Kopije su se često nabavljale zahvaljujući susretljivosti i požrtvornosti prijatelja, kolega i ustanova u zemlji i inozemstvu, kako u bivšim socijalističkim zemljama iza »željezne zavjese« koje su nekoć pripadale Istočnomu bloku, tako i na Zapadu. Uglavnom vjerski sadržaji na crkvenoslavenskome jeziku hrvatske i, manjim dijelom, drugih redakcija pisani na glagoljici, iz ideoloških razloga nisu baš uvijek bili nadohvat ruke. Problem skupoće kopija s obzirom na ondašnje tehnike reproduciranja također je bio ozbiljna prepreka.

U nabavi kopija izvornika, od početka djelovanja Instituta 1952. do danas, sudjelovali su sami djelatnici Instituta i mnogi drugi stručnjaci iz zemlje i inozemstva⁶.

⁶ Iza svake kopije izvornika u Institutu, kako njezine nabave tako i izrade, stoji entuzijazam i trud zaslužnih osoba, pa je ovaj članak ujedno prigoda da navedemo barem neka najzaslužnija imena. Od pojedinaca, to su: msgr. Svetozar Ritig, dr. h. c. Vjekoslav Štefanić, dr. sc. Josip Hamm, dr. sc. Biserka Grabar, akad. Anica Nazor, akad. Ivanka Petrović, dr. sc. Marija (s. Agnezija) Pantelić, Nevenka Linarić, prof., dr. sc. Josip (fra Leonard) Tandarić, mr. sc. Ivana Mulc, prof. dr. sc. Franjo Većeslav Mareš, dr. sc. Svetlana Olegovna Vjalova, dr. sc. Zoe Hauptová, prof. dr. sc. Johannes Reinhart, prof. Janez Zor, prof. dr. sc. Francis J. Thomson, prof. ord. Giorgio Ziffer, prof. dr. Hans Rothe, dr. sc. Tomislav Mrkonjić OFMConv, prof. dr. Leszek Moszyński, doc. dr. Ivan Vodopija, dr. sc. Josip Kolanović, dr. sc. Cvetka Knapič-Krhen, g. Zvonimir Baričević, g. Martin Modrušan, dr. sc. Marica Čunčić, dr. sc. Milan Mihaljević i drugi, dok su za stručnu bibliotečnu obradu zaslužne knjižničarka s. Štefanija Caratan, prof., i voditeljica Knjižnice Zlata Majer, prof. Od institucija izdvajamo sljedeće: Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Provincijalat franjevacca trećoredaca na Ksaveru u Zagrebu, Hrvatski državni arhiv, Nacionalna i sveučilišna knjižnica i Metropolitanska knjižnica u Zagrebu, Biblioteca Apostolica Vaticana,

Građa koju Institut ima u kopijama klasificirana je na sljedeći način: fotografije, fotokopije, dijapozitivi, mikrofilmovi, faksimili, replike, CD-ovi, DVD-ovi, dok je nematerijalna baština (glagoljaško pjevanje) sačuvana na magnetofonskim trakama i njihovim digitalnim kopijama na CD-ovima.

Stručna je bibliotečna obrada i pohrana kopija izvornika do 2007. bila u isključivoj nadležnosti Knjižnice Staroslavenskog instituta. Godine 2007. ustrojeni su *Izvori* kao dokumentacijska baza podataka i zbog potreba digitalizacije građe prebačeni u projekt »Glagoljska paleografija«, kroz koji se istovremeno radi na digitalizaciji sadržaja institutskih projekata. Odnosno, cjelokupni proces digitalizacije građe Instituta sastavni je dio projekta »Glagoljska paleografija«.

Cilj *Izvora* je popis i opis izvornika i kopija izvornika glagoljskih i drugih spomenika u posjedu Instituta i glagoljskih spomenika i njihovih kopija u posjedu Hrvatskoga državnoga arhiva u Zagrebu i drugih institucija. Stoga ćemo u ovome radu *Izvore* podijeliti i obraditi u dvije zasebne skupine, *Izvornike* i *Kopije izvornika*, na isti način kako su postavljeni i u računalnome programu *Izvori*. U bazu podataka *Izvora* dosad je uneseno 675 izvornika⁷ i preko 1840 njihovih kopija u različitim medijima. *Izvori* obuhvaćaju i digitalizirane kopije (dosad je skenirano i postavljeno na *intranet* 230 spomenika), na lokalnoj mreži Instituta: <http://izvori.stin.hr>.⁸

II. Smjernice za digitalizaciju građe

S pojavom novih medija, CD-ova i DVD-ova, kao i razvijenih tehničkih mogućnosti u suvremenom informatičkom okruženju (skeniranje građe, web-aplikacije, dostupnost građe na intranetu i internetu), u Institutu se na-

Narodna in univerzitetna knjižnica u Ljubljani, Rossijskaja Nacional'naja biblioteka u Sankt-Peterburgu, Österreichische Nationalbibliothek u Beču i druge. Od fotografa, najzaslužniji su g. Ivan Pančoka te gg. Nenad Gattin i Ante Zubović. Za ove podatke najljubaznije zahvaljujem akad. Anici Nazor, dugogodišnjoj ravnateljici Staroslavenskoga instituta (1967.-1978. i 1986.-2005.). Kod pribave CD-a i DVD-a osobito ističemo Hrvatski državni arhiv i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu, a u ukupnom procesu digitalizacije građe unutar institutskih projekata, od vanjskih suradnika g. Zvonimira Baričevića u Hrvatskome državnom arhivu i g. Kristijana Crnkovića koji su bili odgovorni za skeniranje kartoteka i druge građe Instituta.

⁷ Stanje na dan 18. prosinca 2009.

⁸ Isto.

metnula potreba za digitalizacijom.

Posljednjih su petnaestak godina u svijetu, a sve više i u Hrvatskoj, znanstvene ustanove počele digitalizirati građu kako bi ona bila dostupna što većem broju unutarnjih i vanjskih korisnika, a da pritom budu zadovoljeni tehnički zahtjevi i kriteriji i što viši stupanj vjerodostojnosti. Valja, međutim, naglasiti, da zasad još ne postoje precizne norme i standardi za digitalizaciju materijalne i nematerijalne baštine u humanističkim područjima koja se bave njezinim prikupljanjem, čuvanjem i obradom, već samo preporuke i smjernice⁹, budući da se radi o relativno novoj pojavi u procesu informatizacije¹⁰.

Osim same »slike«, kod digitalizacije su ključni metapodaci o dokumentu. Njihova priprema i obrada dio je organizacijskoga posla digitalizacije, koji obuhvaća prethodne radnje poput popisivanja, sređivanja, kompletiranja i tehničke zaštite dokumenata ovisno o mediju na kojemu se nalazi, usklađivanja, ispravljanja i nadopunjavanja (meta)podataka, uspostavljanje elemenata opisa, upisa i pretraživanja, organizacije redosljeda i načina snimanja građe i dr. Tek nakon toga slijedi tehnički dio posla, usklađen s preporučenim postupcima pri stvaranju slikovnih datoteka za trajnu pohranu¹¹. Taj se proces često najprije odvija na lokalnoj mreži (intranetu), a tek se kasnije, nakon mnogih i raznovrsnih provjera, stavlja na internet. Stoga i digitalizacija građe u Institutu, u okviru informatizacije, nije stvar tehničkoga pomodarstva, već postupak kojim se olakšava protočnost informacija na mnogim razinama istovremeno, a sve radi kvalitetnijega znanstvenoga istraživanja većeg broja korisnika.

Najjednostavnija definicija digitalizacije je konverzija izvornoga sadržaja u digitalni oblik, pri čemu se ne radi samo o snimci izvornika kakav je u originalu, već se slika povezuje s tekstem koji se odnosi na elemente opisa izvornika, uključujući i metapodatke poput signature, inventarnoga broja, nekoga drugoga identifikatora dokumenta i dr. Razlozi za digitalizaciju su:

⁹ Usp. SMJERNICE 2007.a.; SMJERNICE 2007.b.

¹⁰ Iako se digitalizacija općenito radi već dva desetljeća, njome je tek u novije vrijeme sustavnije obuhvaćena građa koja je predmet bavljenja muzeologije, arhivistike i, djelomično, knjižničarstva. Digitalizacija u knjižnicama je naprednija od digitalizacije u arhivistici budući da se već duže vrijeme provodi, a za njih postoji i više standarda koje moderne knjižnice poznaju (MODS, RDF, RIS, Dublin Core, Marc, OpenURL, UNIMarc itd.).

¹¹ Usp. FORMATI 2007.

zaštita, omogućavanje veće dostupnosti a time i korištenja, stvaranje nove ponude i novih usluga za korisnike koje bi izvan elektroničkoga okruženja bile nemoguće ili teško izvedive, te upotpunjavanje fonda¹². U Institutu smo ovomu dodali i interaktivan pristup građi, povezujući međusobno digitalizirane sadržaje različitih institutskih projekata, što radi većina instituta u svijetu sa svojom građom, također preko baza podataka.

Digitalizacija radi upotpunjavanja fonda vlastite građe odvija se u ustanovama koje same digitaliziraju ili nabavljaju digitalne kopije građe drugih imatelja, a koja je potrebna ustanovi s obzirom na područje njezina djelovanja¹³. Pritom kopija zapravo dobiva status izvornika, budući da je to jedini, ili jedan od oblika postojanja građe u ustanovi: po svojem se značenju i kvaliteti koristi kao da je izvornik, dok u materijalnome smislu postoji samo kao kopija. To je slučaj s kopijama izvornika u Institutu, pa je i naš model prezentacije i digitalizacije građe prilagođen nedostatku izvornika i potrebi za njihovim kopijama.

Digitalizacija se može odvijati i s kopije izvornika. Tada je važno da su zadovoljeni zahtjevi koji se tiču digitalizacije izvornika, u prvome redu s obzirom na zaštitu i dostupnost građe, pri čemu je osnovna prepreka objavljivanju na internetu pitanje autorskih prava i dozvola imatelja izvornika. Zato smo, unutar programa *Izvori*, koncipirali još i model upisa, opisa i pretraživanja *Kopija originala*, identičan upisu, opisu i pretraživanju *Izvornika*.

Pri izradi računalnoga programa korištene su sljedeće tehnologije: JavaScript (AJAX)¹⁴, XHTML¹⁵ 1.0 Transitional, PHP¹⁶ 5, CSS. Program je izvoran i autorski zaštićen. Pohrana podataka vrši se u SQL relacijsku bazu pod nazivom MySQL.¹⁷

Računalni program *Izvori* specifičan je po tome što omogućuje prvi put na jednome mjestu popis različitih tipova pisane spomeničke građe i razli-

¹² Usp. NACIONALNI 2006: 10. i 11.;

NACIONALNI 2007: http://www.kultura.hr/hr/o_nama/nacionalni_program_digitalizacije .

¹³ Usp. NACIONALNI 2006: 11.

¹⁴ JavaScript je skriptni programski jezik, koji se izvršava u pregledniku (klijentskoj strani). AJAX – Asynchronous JavaScript and XML.

¹⁵ XHTML – extensible Hyper Text Markup Language; usp.: <http://www.w3.org/TR/xhtml1/> .

¹⁶ PHP (Hypertext Preprocessor) je objektno –orijentiran programski jezik namijenjen ponajprije programiranju dinamičnih internetskih stranica. Usp.: <http://www.php.net/> .

¹⁷ Usp.: <http://www.mysql.com> .

čitih vrsta sadržaja, a od kopija originala omogućuje popis različitih medija, uključivši i digitalne kopije. Vrste digitalnog sadržaja su: tekst, slika, interaktivni resurs i baza podataka, a formati su: CD, DVD i web aplikacija. Veći dio građe u posjedu Instituta dosad je skeniran i postavljen na *intranet*, no obrada se nastavlja budući da stalno pristize i nova građa.

III. Metodologija upisa i opisa *Izvornika*

Izvornici se upisuju kroz CMS¹⁸ sustav, udružen s relacijskom bazom podataka. Relacijska baza podataka skup je relacija definiranih relacijskom shemom baze podataka. Program koristi MySQL bazu podataka koja je besplatna, vrlo stabilna, ima dobro dokumentirane module i ekstenzije, te podršku mnogih programskih jezika: PHP, Java, Perl, Python. CMS sustav i relacijska baza podataka sačinjavaju osnovni dio programa.¹⁹

Izvornik se upisuje ili ažurira putem predefiniranih rubrika (polja) u koja će se upisivati elementi opisa. Uspostavljene su obavezne i neobavezne rubrike. Obavezne služe za upis najmanje količine podataka neophodnih za pretraživanje, dok je upis u neobavezne rubrike poželjan radi što većeg broja podataka o izvorniku. Obavezne rubrike, označene zvjezdicom, minimalan su uvjet da upis izvornika uspije. Kod pretraživanja će, naprotiv, program obje vrste rubrika tretirati kao jednakovrijedne parametre, neovisne jedne o drugima.

Rubrike za upis i opis *Izvornika* koncipirane su kao kombinacija klasičnoga bibliotečnoga kataloškoga zapisa, sekundarnoga i tercijarnoga muzeološkoga zapisa te podataka koji se koriste u arhivistici (kratice dokumenta, signatura), budući da su nužni za identifikaciju dokumenta i njegovo pronalaženje u određenim zbirkama. Narav izvornika opisanih u *Izvorima* je trojaka: 1. dokument ima status knjige u zaštićenome knjižnom fondu biblioteke; 2. status umjetnine odnosno muzejskoga predmeta budući da je riječ o starim, rijetkim i dragocjenim predmetima koji zahtijevaju specifičan muzejski, a po potrebi i konzervatorsko-restauratorski tretman; 3. status arhivskoga dokumenta s obzirom na to da se radi o pisanome dokumentu koji, osim svoje spomeničke i starosne, ima i dokumentarnu vrijednost. Zato su u njihovu opisu uključeni elementi neophodni u bibliotekarstvu, muzeologiji

¹⁸ CMS – Content Management System.

¹⁹ Usp. RADOŠEVIĆ-MAGDIĆ 2009.

i arhivistici, a usto su identični, što olakšava upis i kasnije pretraživanje. Time je ujedno postignuta interdisciplinarnost u pristupu, opisu i pretraživanju građe za potrebe svih triju područja.

Redosljed rubrika je hijerarhijski, u prvome redu za potrebe Instituta, budući da je i sama zamisao digitalizacije u okviru projekta »Glagoljska paleografija« potekla od želje za cjelovitošću, sistematizacijom, preglednošću i dostupnošću podataka o izvornicima i njihovim kopijama, kako bi se što više skratio, pojednostavio i racionalizirao put do točne informacije. Polazišta, odnosno izvorni fizički fondovi ili zbirke digitalizacijom kojih su nastali *Izvori*, za upis, opis i digitalizaciju bili su sljedeći:

1. Popis fotografija i fotokopija knjižnice Staroslavenskoga instituta (currens), vođen više od trideset godina, koji je prirast fonda bilježio onim redom kako je građa pristizala²⁰. U Knjižnici Instituta on postoji još u obliku rukom pisane kartoteke u više kopija složenih po gradovima i abecedi²¹ i popisa u MS Wordu po broju i vrsti²².

Stručna skupina: F (fotografije, fotokopije).

2. Popisi mikrofilmova Knjižnice Staroslavenskoga instituta također su stari tridesetak godina. U Knjižnici Instituta postoje u obliku rukom pisanih popisa (popis mikrofilmova po redosljedu pristizanja – currens²³; popis mikrofilmova Staroslavenskoga instituta presnimljenih na filmske role od strane Hrvatskoga državnog arhiva u Karlovcu²⁴; popis mikrofilmova prema sadržaju²⁵. Osim njih, postoji još i rukom pisana kartoteka mikrofilmova²⁶, napravljena u više kopija složenih po gradovima i abecedi.

Stručna skupina: M (mikrofilmovi).

Organizacijske teškoće prilikom pripreme za digitalizaciju unutar stručnih skupina F i M vezane su uz načine dospijevanja građe u prošlosti, što nije uvijek bilo jednostavno. Mnogi su dokumenti bili evidentirani nekoliko puta, ali svaki put u nekom drugom obliku, ovisno o mogućnostima nabave, financijskim sredstvima, kao i trenutnim potrebama znanstvenika koji su

²⁰ Ustrojila ga je i vodila bivša voditeljica institutske knjižnice, Zlata Majer, prof., kao i popise mikrofilmova pod točkom 2.

²¹ ČUNČIĆ 1983. Od Popisa fotografija i fotokopija razlikuje se po većem broju zapisa.

²² TURKALJ 2003.

²³ MAJER 2007a.

²⁴ MAJER 2007c.

²⁵ MAJER 2007d.

²⁶ ČUNČIĆ 1983.

trebali baš ovu ili onu foliju nekog rukopisa, ili možda jedan njegov dio, ili reprodukciju kakve iluminacije za potrebe objavljivanja članka. Stoga su i kopije izvornika ponekad bile vođene pod različitim signaturama i različito opisivane. Odnosno, put do opisa izvornika često je vodio kroz djelomičan i manjkav opis kopija.²⁷

3. Josip Kolanović, Amir Obhodaš: *Zbirka mikrofilmova: Glagoljski rukopisi i isprave*, HR-HDA-1450, Zagreb, Hrvatski državni arhiv (nema godine, Staroslavenski institut je taj popis dobio 2007.). U Knjižnici Instituta postoji u Wordu i na DVD-u.

Oznaka: HDA.

4. Marica Čunčić: *The Collection of the Microfilms and Prints of the Staroslavenski zavod at Zagreb, Polata knjigopisnaja*, 1984., str. 30-38.

Oznaka: Čunčić.

5. Anica Nazor: »Popis izvora« i »Navedena literatura«, *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, I. svezak*, (ur. B. Grabar, Z. Hauptová, F. V. Mareš), Zagreb, Staroslavenski institut, 2000., XXXI-XXXIX.

6. Kratice izvora abecednim redom, *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, I. svezak* (ur. B. Grabar, Z. Hauptová, F. V. Mareš), Zagreb, Staroslavenski institut, 2000, XL-XLI.

Kod upisa i opisa izvornika (originala), nastojimo dati što više podataka, prethodno provjerenih u relevantnoj literaturi, pri čemu dajemo prednost radovima znanstvenika i stručnjaka iz Instituta, kao i radovima drugih, svjetski priznatih paleoslavista čiji su radovi ugrađeni u temelje naše struke, kako teoretski, tako i pouzdanošću bibliografskih navoda.

III.1. Struktura *Izvornika*

Izvornici su strukturirani od niza rubrika (polja), u koja administrator upisuje podatke ručno ili pomoću padajućeg izbornika u kojemu su pojmovi automatski poredani po abecedi. Upis je moguć samo administratorima pro-

²⁷ Napominjemo da ni *Izvori* nisu konačni; na njima se i dalje neprestano radi. Stoga su neke rubrike ili podaci zasad još nedovršeni, izostavljeni ili neprovjereni, što ujedno ostavlja i slobodu korisnicima da su-kreiraju *Izvore* kao bazu podataka koja služi prvenstveno njima. Ujedno zahvaljujemo kolegicama i kolegama koji su već dali konstruktivne prijedloge glede klasifikacije, slikovnih priloga, literature, signatura i dr., kao i na konkretnim upitima, prijedlozima, sugestijama i ustupljenim materijalima.

grama, a s administrativno-tehničke strane, u svakome je trenutku moguće izvesti nadopune i promjene podataka, zahvaljujući stručnoj i stalnoj računalnoj podršci u Institutu.

Organizacija sučelja u koje administrator unosi podatke može se vidjeti na Slici 1.

*Naziv**: obavezno polje za naziv dokumenta koje katkada uključuje i vrijeme nastanka, a u zagradi mjesto i/ili ustanovu u kojoj se dokument nalazi, i/ili signaturu dokumenta, ili drugi naziv pod kojim je dokument poznat. Podaci u zagradi nisu obavezni, ali su poželjni radi lakše identifikacije:

– u slučaju da se dijelovi istog dokumenta nalaze na različitim lokacijama, na primjer.:

*Novljanski misal, prva pol. 15. st. (Župni ured Novi Vinodolski);
Novljanski misal, prva pol. 15. st. – fragmenti dvolista (Rijeka).*

Ovdje kao identifikator služi podatak u zagradi koji se odnosi na mjesto i/ili ustanovu u kojoj se dokument nalazi.

– u slučaju da su neki pisani spomenici poznati pod istim imenom i čuvaju se na istome mjestu, potrebno je navesti o kojem se točno dokumentu radi, na primjer:

*Oksfordski misal, 15. st. (Ms. Canon. lit. 349);
Oksfordski misal, 15. st. (Ms. Canon. lit. 373).*

Budući da je riječ o istom nazivu dvaju različitih dokumenata, a isto je i vrijeme nastanka, identifikator dokumenta u zagradi je signatura, koja se razlikuje.

– u slučaju da je neki dokument poznat pod dva naziva:

*Dubrovački molitvenik (Ofičje svete dieve Marije), 1512.;
Ljubljanski (Beramski) misal, 15. st. (Ms 162, stara sign.: II C162a/2).*

Budući da već sam naziv (*Dubrovački; Ljubljanski*) znači i mjesto gdje se dokument čuva, a navedena je i godina (*1512.; 15. st.*), te podatke nije potrebno navoditi u zagradi, gdje se kao (dodatni) identifikator izvornika nalazi drugi naziv pod kojim je dokument poznat (*Ofičje svete dieve Marije; Beramski*).

U iznimnim slučajevima, u popisu izvornika navode se i oni dokumenti kojih kopije ne postoje u Institutu, ali je zbog njihove važnosti bitno navesti tko ih ima, odnosno gdje se mogu naći, na primjer:

Sinajski rukopis (Codex Sinaiticus), 4. st. (London),

Administriranje » Izvornici

naziv*:

tip*:

vrsta*:

mjesto nastanka:

nalazište:

vrijeme nastanka:

stoljeće nastanka*:

jezik*:

pismo*:

Rječnik HRCS: da ne

stara kratica:

kratica:

mjesto čuvanja*:

ustanova čuvanja:

signatura:

broj folija:

broj stranica:

materijal*:

veličina:

napomena:

literatura:

slika:

Slika 1. Sučelje za unos podataka o izvorniku

Fig. 1: Administrator's screen for filling in the data about the original source

www.codex-sinaiticus.net ;

Pariška pjesmarica, 14. st. (*Code slave II*) i drugi stari hrvatski rukopisi u NSK u Zagrebu²⁸.

Budući da su neki od tih rukopisa na latinici odnosno na grčkom alfabetu, dragocjeni su komparativni materijal za istraživanja hrvatskoga glagolizma.

U bazu podataka Instituta dosad su upisana 573 naziva.

*Tip**: odnosi se na prethodno utvrđenu klasifikaciju građe, a s obzirom na izvornik.

U rubrike s padajućim izbornikom moguće je dodati nove vrijednosti upisom u dvije za to predviđene rubrike. Prva je *Naziv* koji se vidi kod upisivanja i pretraživanja (obavezna rubrika). Druga je *Opis* koji se odnosi na objašnjenje i nadopunu naziva, i nije vidljiva prilikom pretraživanja. Ukoliko nam zasad nije poznato, ili još nismo došli do točna podatka o kojem se tipu originala radi, kao mogućnost izbora postoji i znak »--« (nepoznato), a ukoliko uneseni podatak nije siguran ili provjeren, onda je kraj njega upitnik, na primjer: *tiskovina?*. Isti će princip biti i u drugim rubrikama.

U bazu podataka upisano je 19 tipova.

*Vrsta**: obavezna rubrika. Odnosi se na sadržaj odnosno temu dokumenta, i najbliža je onome što u književnosti zovemo »žanr«. Izbornik je opširan zbog velike raznovrsnosti dokumenata. Dosad su upisane 72 vrste.

Mjesto nastanka: neobavezna rubrika. Odnosi se na podatak gdje je nastao dokument. Ispunjava se pomoću padajućeg izbornika, koji je isti kao i za obaveznu rubriku *Mjesto čuvanja*²⁹. Kao što ćemo ondje vidjeti, mogu se upisivati imena mjesta (gradova, sela, lokaliteta), regije (*Istra*), države (*Hrvatska*) ili »--« ako nam je podatak nepoznat.

Nalazište: neobavezna rubrika. Odnosi se na podatak o tome gdje je dokument pronađen. Ispunjava se na isti način kao i *Mjesto nastanka*. U na-

²⁸ Osim *Pariške pjesmarice*, u zbirci RARA zagrebačke NSK nalaze se skenirana još dva glagoljska rukopisa: *Berlinski misal*, 1402. (*Ms. Ham. 444*) i *Ljubljanski (Beramski) misal*, 15. st. (*II C 162a/2*), ćirilični *Hvalov zbornik*, 1404. (*B.U.B. ms 3575B*), te latinični: *Časoslov opatice Čike*, 11. st. (*MS Canon. Liturg. 277*) i *Večenegin evanđelistar*, oko 1096. (*MS Canon. Liturg. 61*), oba u Oxfordu. Za NSK u Zagrebu ovi su rukopisi digitalizirani 2007. u njihovim matičnim ustanovama. – usp.: KOSIĆ 2008:11. Korištenje građe ograničeno. Nije dozvoljeno reproduciranje snimaka s DVD-ova bez dozvole ustanova u kojima se izvornici čuvaju.

²⁹ Vidi u nastavku teksta.

šemu opisu izvora, protivno praksi znanstvenika i istraživača čijim smo se podacima koristili, nismo redom navodili kada je, tko, gdje i kako pronašao rukopis, uključujući i sve poznate putove kojima je dokument dospio na mjesto gdje se danas čuva, već smo se rukovodili mjestom prvoga pronalaska, to jest onoga kojom prilikom je dokument zapravo otkriven i kao takav ostao poznat do danas³⁰. Jedan od razloga je i to što kasnije u rubrici *Literatura* navodimo jednu ili nekoliko publikacija kojima smo se služili prilikom opisivanja, a u kojima se nalazi daljnji popis literature o izvorniku.

Izvornici se, u pravilu, ne nazivaju prema mjestu gdje su nađeni, nego prema mjestu gdje se danas čuvaju (*Pariški zbornik*), ili prema zaslužnim vlasnicima koji su ih nekoć sačuvali u svojim zbirkama (*Kločev glagoljaš*), prema osobama za koje su rađeni (*Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića – Hrvojev misal*), ili prema osobama koje su ih pronašle (*Mihanovićev odlomak Apostola*).

Vrijeme nastanka: neobavezna rubrika. Preferira se što precizniji upis godine, datuma ili dijela stoljeća (*prva pol. 15. st., poč. 16. st.*), ili barem stoljeća. Što je neki izvornik mlađi, veća je vjerojatnost da ćemo utvrditi točniji datum nastanka, što je češće kod inkunabula i tiskovina, nego kod rukom pisanih dokumenata za koje ponekad, od autora do autora, varira i datacija stoljeća.

*Stoljeće nastanka**: obavezna rubrika. Popunjava se na temelju prethodne, s time da se upisuje samo jedan broj. Na primjer, ako je dokument nastao na razmeđu 11. i 12. stoljeća – podatak koji se u opisu navodi kao vrijeme nastanka - dovoljno je upisati samo 11 ili samo 12. Ta se rubrika zasad ne vidi u ispisu kod pretraživanja, ali je moguće pretraživanje u rasponu stoljeće od-do.

*Jezik**: obavezna rubrika. Osim općenitoga navođenja nekog jezika, u izborniku su ponuđene i brojne varijante, koje se dodaju ovisno o tome na kakav se izvornik naiđe. Neki su izvornici, u većoj ili manjoj mjeri, napisani na dva jezika: moguće je da, na primjer, naslov nekog dokumenta bude na jednom jeziku, a sam dokument na drugom, na primjer:

³⁰ Na primjer: *Kukuljevićev (Vinodolski) brevijar*, 1485. (HAZU, I d 34); *Pašmanski brevijar*, druga pol 14. (HAZU, III b 10); *Bribirski misal*, 15. st. (HAZU, III b 3) i dr.; – usp. ŠTEFANIĆ 1969: 148, 112, 75.

Karaman, Matija: Considerazioni, Roma, 1741. (puni naziv, odnosno tekst na naslovnoj stranici je na talijanskom, a tekst je dvojezičan – paralelno latinski i hrvatski crkvenoslavenski); ili ako je riječ o dokumentima u kojima su paralelno zastupljena dva jezika, kao što su rječnici:

Slavensko-latinski (rukopisni) rječnik, 1709. (sign. March. 75).

U bazi podataka zasad je upisano 54 jezika, njihovih varijanti i kombinacija.

*Pismo**: obavezna rubrika. Osim općenitoga navođenja nekog pisma, također su u izborniku ponuđene brojne varijante i kombinacije, što je od osobitog značenja za projekt »Glagoljska paleografija«. Kao što su u nekim izvornicima zastupljena po dva ili više jezika, tako je i s pismom na kojemu su nastali. U rubrici *Pismo* upisane su 54 jedinice.

*Rječnik HRCS*³¹: neobavezna rubrika. Odnosi se na kraticu izvornika ako je navedena u HRCS. Ponuđena su dva odgovora – da ili ne.

Radi detaljnijeg opisa izvornika, ali i važnosti njihovih kratica, u upis *Izvora* uveli smo još dvije neobavezne rubrike: *Stara kratica* i *Kratica*. Nastojimo ih upisati kad god je to moguće, budući da nam također služe kao identifikatori, na isti način kao i signature u zagradi uz ime izvornika u rubrici *Naziv* koju smo već opisali. Zato i u dijelu programa koji prikazuje popis svih unesenih izvornika, pored naziva stoji i ta kratica ako postoji. Mnogi dokumenti, međutim, još uvijek nemaju svoje kratice.

Staru kraticu nalazimo kod onih dokumenata kojih su se kratice prvobitno formirale prema nekom drugom kriteriju u odnosu na kasnije. To je slučaj s nekim glagoljskim rukopisima navedenima u HRCS poput *Kopenhagenskoga misala – M Copenhagense*³², ili kod primjera glagoljskoga tiskanog *Senjskog misala* iz 1494. koji se još nazivao po svome tiskaru i *Baromićev misal*. Budući da je dokument poznat pod oba naziva, a svaki je dobio svoju kraticu, posebno navodimo *staru kraticu (MBar)*, a posebno novu u rubrici *Kratica (MSegn)*. Ista je stvar i s gore spomenutim starijim kriticama iz HRCS-a: nove kratice sada su: *MCop=M Copenhagense*, *MHrv=M Hervoiae*, *BrMosc=Br Moscovicense*, *BrPad=Br Paduanum*.

³¹ RJEČNIK 2000: XL-XLI.

³² Riječ je o izvorima koji su se prilikom objavljivanja HRCS-a tretirali kao pomoćni, pa su kao takvi ondje i navedeni: *M Copenhagense (Kopenhagenski misal)*, *M Hervoiae (Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića)*, *Br Moscovicense (Moskovski brevijar)*, *Br Paduanum (Padovanski brevijar)* – usp. NAZOR 2000.a: XXXVI.

Upisujemo i jedne i druge, budući da ima i onih korisnika koji će se prilikom pretraživanja služiti starim kraticama.

U rubrici *Kratica* navodimo kraticu onda kada imamo samo jednu važeću kraticu. To se odnosi i na one izvornike kojih su kopije dospjele u Institut nakon što je bio objavljen prvi tom HRCS-a, pa su im stoga i kratice bile naknadno dodijeljene prema uobičajenom načinu dodjeljivanja kratica u Staroslavenskome institutu³³, samo što su pritom najnovije kratice kroa-tizirane. Tako je, na primjer, *Pulski odlomak misala, 15. st.*, dobio kraticu *FgPul*.

Mjesto čuvanja: neobavezna rubrika. Popis ponuđenih opcija isti je kao i za rubriku *Nalazište*, ukupno: 202.

Ustanova čuvanja: neobavezna rubrika. Dosad je upisano 178 ustanova u Hrvatskoj i u inozemstvu.

Signatura, Broj folija i Broj stranica: neobavezne, ali poželjne rubrike. Ukoliko neki dokument ima dvije signature, najprije upisujemo novu (važeću), a staru stavljamo u zagradu uz oznaku »stara sign.« Broj folija, odnosno stranica također nije uvijek poznat, niti se može uvijek odrediti po načelu »jedna folija ima dvije stranice«, jer neke stranice mogu biti i prazne. Ponekad, opet, znamo samo broj folija, a ponekad samo broj stranica.

*Materijal**: obavezna rubrika. Dosada je upisano 27 jedinica.

Veličina: neobavezna rubrika. Kod rukopisa i tiskovina, izražava se u centimetrima, visina puta širina. U nekim slučajevima, kada se ne mogu odrediti točne dimenzije, upisana je samo ona veličina koja nam je poznata. Ako je riječ o replikama kamenih ulomaka, zidnih slikarija i slično, prikazujemo one veličine koje se uzimaju s obzirom na karakter izvornika. Ovi podaci mogu poslužiti kao identifikatori prilikom pronalaska novih dokumenata ili njihovih fragmenata, pri čemu se usporedbom veličina može potvrditi ili osporiti njihova međusobna povezanost.

Napomena: neobavezna rubrika. Namijenjena je nadopuni opisa unutar postojećih rubrika. U njoj se, po potrebi, upozorava na neku osobitost ili

³³ Kratice dokumenata dodjeljivane su po sljedećem načelu: Fg (fragment), M (misal), Br (brevijar), Ps (psaltir), Rit (ritual), C (zbornik), Reg (regula), Amul (amulet) + prva dva, tri ili četiri početna slova na latinskom. Na primjer: *FgVind – Bečki listići*, *FgTh – Legenda o sv. Tekli*; *MLab – Ljubljanski (Beramski) misal*; *BrVO – Brevijar Vida Omišljanina*; *PsLob – Lobkovicov psaltir*; *RitAc – Krnji ritual*, HAZU (»Akademijin«); *CIvan – Ivančičev zbornik*; *RegBen – Regula sv. Benedikta*; *Amul – Amulet*.

značajnost dotičnoga dokumenta, daju se njegove osnovne karakteristike, posebno se naglašava ili obrazlaže neki već navedeni podatak, ili se, u slučaju da postoji više primjeraka izvornika ili njihovih fragmenata, navode i oni, kako bi se srodni ili istovrsni dokumenti lakše međusobno povezali.

Literatura: neobavezna rubrika. Namijenjena je upisu izabranih bibliografskih jedinica. Pritom dajemo prednost znanstvenicima i istraživačima koje smatramo kompetentnima, a budući da se digitalizacija odnosi na predmete istraživanja u Institutu, ponajprije spominjemo djela naših stručnjaka. Ostalu građu, kao i građu kojom su se oni služili, posebno ne navodimo, jer njihovi su radovi redovito popraćeni i popisom korištene literature. Zato ovo nije klasična bibliografija o izvorniku, jer bismo u tom slučaju morali navoditi mnogo više sekundarne literature. Naš popis sadrži samo malen dio bibliografije koju smatramo relevantnom, čime naznačavamo pravac daljnjeg traganja za podacima. Cjelovita bibliografija o predmetu specijaliziran je djelokrug rada knjižničara, mnogo opsežniji od koncepcije ove rubrike, i nije predmet ovoga rada.

Slika: neobavezna rubrika. Opisu *Izvornika* moguće je pridružiti sliku u jpg, png ili gif formatu maksimalne veličine 200x400 piksela, koja daje korisniku vizualnu informaciju preko prikaza neke stranice ili folije izvornika djelomično ili u cijelosti. To je najčešće neki prepoznatljiv detalj koji se često citira u knjigama i publikacijama, karakterističan dio teksta, minijatura ili inicijal, naslovna stranica, kolofon i slično. Služi kao zorna ilustracija opisanoga spomenika, a time se ujedno ukazuje i na estetsko-umjetničku vrijednost dokumenta.

Preko tipke *Pošalji* podatci se upisuju u bazu podataka *Izvora*, i bivaju pretraživi s obzirom na elemente ponuđene u rubrici *Pretraživanje*.

Sve upisane podatke koji se odnose na opis izvornika administrator programa može naknadno ažurirati.

IV. Metodologija upisa i opisa *Kopija izvornika*

Srednjovjekovni hrvatski glagoljski rukopisi, hrvatski glagoljski *Prvotisak* iz 1483., inkunabule i prvi tiskani primjerci nakon 1500., mnogi od njih i iluminirani odnosno ilustrirani, nalaze se u raznim ustanovama u Hrvatskoj i u svijetu, od crkvenih riznica i zaštićenih fondova nacionalnih

i muzejskih knjižnica i arhiva, sve do gotovo nepoznatih seoskih crkvice i privatnih imatelja koji ne žele otkriti svoj identitet. Pritom se podrazumijeva da su izvornici propisno zaštićeni od bilo kakvog slobodnog korištenja i oštećivanja, i da su smješteni u odgovarajuće uvjete koji će dugoročno osigurati što veći stupanj očuvanosti.

S obzirom na karakter izvornika, metodologijom opisa kopija koje se čuvaju na različitim medijima u fundusu Instituta, obuhvaćeni su osnovni metapodaci o dokumentu koji se koriste u knjižničarstvu, arhivistici i muzeologiji.

U programu *Izvori*, ukoliko nema opisa izvornika, opis njegovih kopija uopće nije moguć. Stoga je bilo potrebno pažljivo izvršiti pripremu i organizaciju čitavoga procesa, a to je ujedno i najveći dio posla oko digitalizacije građe.

Prvo je trebalo nadopuniti i provjeriti podatke koji se tiču samih izvornika. Pritom je za samo jedan izvor ponekad trebalo konzultirati više sekundarnih bibliografskih jedinica, budući da su istovrsni dokumenti u cijelosti ili u dijelovima, u različitoj literaturi i popisima kopija u Institutu, bili različito ili manjkavo navođeni. Zato je prilikom opisa izvornika trebalo mnoge podatke provjeriti, uskladiti i nadopuniti, a ponekad čak i identificirati građu s obzirom na vrstu i sadržaj dokumenta. Trebalo je srediti nazive, utvrditi klasifikaciju, ujednačiti signature, provjeriti nazive ustanova, gradova i država, od kojih su se mnogi promijenili od 1990. godine. Nastojali smo, također, utvrditi i točan broj folija odnosno stranica izvornika, a u citiranju izdanja i sekundarne literature navesti što više podataka.

Kod opisa kopija originala, ponekad se nisu slagali podaci u currensima i sekundarnoj literaturi sa stvarnim stanjem kopije s obzirom na broj snimki, signaturu izvornika, pa čak i naziv dokumenta. Na mnogim je kopijama izostalo vrijeme i mjesto nastanka kopije, te podatak kada je i tko kopiju izradio, poklonio, donio, ustupio i sl., pa su i neki podatci koje navodimo u opisu orijentacijski ili ih uopće nema. Valja naglasiti da rad na samom programu još uvijek traje.

IV.1. Struktura *Kopija izvornika*

Program za upis *Kopija izvornika* koncipiran je na sličan način kao i *Izvornici*. Rubrike su sljedeće (slika 2.):

Administriranje » Kopije izvornika

izvor*:

tip*:

mjesto čuvanja*:

ustanova:

signatura:

broj folija:

broj snimaka:

vrijeme nastanka:

URL:

boja: crno-bijelo u boji djelomično u boji

napomena:

Pošalj

Slika 2.: Sučelje za unos podataka o kopijama izvornika
Fig. 2nd: Screen for inputing data on copies of originals

*Izvor**: obavezna rubrika. Koristi se isti padajući izbornik kao i kod *Naziva* u *Izvornicima* koji sadrži popis dokumenata abecednim redom.

*Tip**: obavezna rubrika. Tipovi kopija su: fotografija, fotokopija, dijapozitiv, mikrofilm, replika, CD, DVD i web. S obzirom na klasifikaciju građe, njihovo je brojno stanje sljedeće: 281 kopija u obliku fotografije; 135 kopija u obliku fotokopija; 10 kopija u obliku dijapozitiva; 549 kopija u obliku mikrofilma; 25 kopija u obliku replika; 15 kopija u obliku snimki na CD-u, 324 kopije u obliku snimki na DVD-u, 238 kopija na *intranetu*. Pojedinačan broj snimaka za svaku kopiju, ovisno o mediju, ovdje ne navodimo, jer je za to predviđena rubrika u *Kopijama izvornika*, i taj se podatak može vidjeti prilikom pretraživanja svakoga dokumenta. Spomenut ćemo samo podatak da pojedinačnih slika na *intranetu* dosad imamo ukupno 20.322³⁴.

³⁴ Broj kopija za svaki medij, kao i broj pojedinačnih slika na *intranetu*, odnosi se na stanje 18. svibnja 2009.

*Mjesto čuvanja**: obavezna rubrika, padajući izbornik. Izbor naziva isti je kao kod *Izvora*.

Ustanova čuvanja: neobavezna rubrika, padajući izbornik. Izbor naziva jednak je kao u *Izvornicima*. U raznim stručnim publikacijama ovaj podatak često nedostaje, ili je neprecizan zbog promjena naziva pojedinih institucija, osobito u zadnjih petnaestak godina.

Signatura: neobavezna rubrika. Neke institucije ili nemaju posebne signature jer zbog malog broja primjeraka nisu potrebne, ili postoji samo podatak u kojoj se zbirci nalazi, jer neke zbirke imaju malen broj primjeraka pa pojedinačna građa nije posebno označena³⁵ ili još nije utvrđen sustav/način signiranja određenoga medija, budući da je prikupljanje kopija u tom mediju tek započelo. To je slučaj u Institutu sa CD-ima i DVD-ima, osobito onima koje smo dobili od drugih institucija, a to je većina; zasad ih evidentiramo samo po nazivu dokumenata, bez brojeva i signatura.

Broj folija i Broj snimaka: neobavezne rubrike. Kao i kod *Izvornika*, vrijedi pravilo da broj folija nije uvijek identičan broju snimaka. Kod upisa kopija zapravo je veći naglasak na upisu broja snimaka, zato što je ponekad riječ o dijelu nekog dokumenta, ili čak sitnijim fragmentima, pri čemu je način snimanja koračan, stranicu po stranicu.

Vrijeme nastanka: neobavezna rubrika. Korisna je kao orijentir s obzirom na kvalitetu izrade pojedine kopije, ovisnu o tada dostupnoj tehnologiji snimanja i presnimavanja. Za većinu kopija raspoložemo samo orijentacijskim podacima (na primjer, *prije 1977.*, ili samo godinom nastanka), a za manji dio znademo i točan datum, pa ga onda i navodimo.

URL: neobavezna rubrika. U našu smo bazu podataka uvrstili i one izvornike kojih kopije ne posjedujemo ni u kakvom drugom obliku, nego preuzimamo njihov link ili URL adresu iz sekundarne ili tercijarne literature, na primjer:

Kijevski listići, <http://kiev.stin.hr>;

Sinajski kodeks (Codex Sinaiticus), 4. st. (London),

<http://www.codex-sinaiticus.net> : preko tog linka možemo *on-line* preuzeti građu iz trećeg izvora³⁶.

³⁵ Ovdje je riječ o kopijama izvornika, no ponekad je posve ista situacija i kod samih izvornika.

³⁶ Prvi izvor je sam izvornik, drugi – kopija ili kopije koje posjedujemo u nekom fizičkom obliku, treći – kopija izvornika dostupna jedino *on-line*, preko linka ili URL-a.

Boja: neobavezna rubrika. Ponuđene su tri opcije: crno-bijelo; u boji; djelomično u boji.

Napomena: neobavezna rubrika. U nju se, po potrebi, dopisuju dodatni podatci o kopiji, na primjer: o kojima je točno folijama ili stranicama riječ, tko je i kada izradio kopiju, tko ju je i kada poklonio ili ustupio Institutu te napomene u vezi s autorskim pravima³⁷. Posebno smo izdvojili poveznice uočene i utvrđene tijekom upisivanja kopija u program, a one se odnose na uspostavljanje veze prilikom pretraživanja između istih ili sličnih dokumenata unutar istog medija: F (fotografije / fotokopije) s F, M (mikrofilmovi) s M, DVD s DVD-om i sl., a poveznice smo označili s »usp.« ili »vidi«. Kriteriji za poveznice uglavnom su sljedeći: 1. isti naziv dokumenta (jer su se, u nekim slučajevima, različiti dijelovi jednoga istog dokumenta nabavljali fragmentarno, ovisno o financijskim i tehničkim mogućnostima reproduciranja); 2. vrsta dokumenta (na primjer: *Marijini mirakuli*); 3. isti autor (na primjer: *Šimun Kožičić*); 4. isti sadržaj (na primjer: *sv. Pavao Pustinjak*).

Pri opisu nekih kopija, u *Napomeni* je navedena i transliteracija dokumenta na latinicu (primjer: replike kamenih ulomaka u Institutu), uz navođenje autora latiničke transliteracije i citiranje publikacije.

Navedene rubrike moguće je nadopuniti, korigirati ili izbrisati, kao i kod *Izbornika*. One su parametri za pretraživanje, kako je opisano u sljedećem poglavlju.

³⁷ Autorska prava glavni su razlog zbog kojega kopije zasad ne stavljamo na internet. Također, ukoliko navodimo dokument koji je zanimljiv za našu struku, a ne posjedujemo ni izvornik ni određenu vrstu kopije, uključujući i digitalnu, ali znamo gdje se ona nalazi, upućujemo na matičnu ustanovu koja određuje razinu pristupa i stupanj ograničenosti korištenja (primjeri: digitalizirani glagoljski i latinični hrvatski srednjovjekovni rukopisi u NSK u Zagrebu, materijali mikrofilmirani u ÖNB u Beču i dr.).

V. Metodologija pretraživanja (Korisnički priručnik)³⁸

Slika 3.: Sučelje za pretraživanje
Fig. 3rd: Searching screen

Da bi se moglo pretraživati (slika 3.), potrebno je ući u program na sljedeći način:

1. Adresa: <http://izvori.stin.hr> ;
2. Pojavi se sučelje s linkovima: HOME, IZVORI, PALEOGRAFSKE ISKAZNICE, ADMIN. Otvore se *IZVORI*;
3. Pokaže se POPIS IZVORA i PRETRAŽIVANJE, a sa strane desno:

³⁸ Svjesni smo da ove upute ne trebaju korisnicima koji rade s računalom, ali računalni program *Izvori* namijenjen je i onima koji se ne služe računalom, a ipak se posredno koriste suvremenim informatičkim dostignućima. Zato je važno i njih informirati o mogućnostima pretraživanja i korištenja građe. Osim toga, željeli smo što detaljnije predstaviti novinu ne samo u obradi i čuvanju institutske građe, nego i u pretraživanju.

NOVO (popis najnovijih dokumenata koji su upisani u *Izvornike* i *Kopije izvornika*; dokumenti koji se nalaze u *Kopijama izvornika* sigurno se nalaze upisani i u *Izvornicima*, jer se bez *Izvornika Kopije izvornika* uopće ne mogu upisati).

POPIS IZVORA odnosi se na broj izvornika u bazi podataka ovoga računalnoga programa, a uz njega je prikazan ukupan broj dosad upisanih izvornika.

Ispod njega, u rubrici *Izvor*, ponuđeni su dokumenti u padajućem izborniku koji upisanu građu automatski slaže abecednim redom. Da bismo dobili kompletan pregled podataka o izvorniku i njegovim kopijama evidentiranima u Institutu, pritisnemo na »oko« desno od rubrike *Izvori*. Nakon toga se na zaslonu računala izlista sve o dotičnom dokumentu. S ove strane se pretraživanje nastavlja putem aplikacije na *intranetu* ili, za nekoliko primjera na internetu, a omogućeno je i povezivanje dokumenta u svim institutskim digitaliziranim zbirkama podataka: *Minijaturama*, *Bibliografiji biblijskih čitanja* i *Transliteraciji*.

Želimo li pretraživati *Izvore* samo po određenim elementima, koristit ćemo se rubrikama ispod naslova PRETRAŽIVANJE (*Pretraži* (upisati na primjer: naziv spomenika, signaturu, ili bilo koji drugi podatak); *Tip*; *Vrsta*; *Mjesto nastanka*; *Nalazište*; *Stoljeće*; *Jezik*; *Pismo*; *Mjesto čuvanja*; *Ustanova čuvanja*; *Materijal*). Opcije se mogu birati na padajućem izborniku, ili upisom traženoga podatka u ponuđeni okvir. Istovremeno se može pretraživati jedna ili više rubrika. Nakon toga, pritiskom na »oko«, desno ispod naslova PRETRAŽIVANJE, dobit ćemo željeni podatak koji se može dalje istraživati. Kod digitaliziranih dokumenata, u gornjem desnom uglu pojavit će se i jedna sličica spomenika kao ilustracija. Funkcija sličice je vizualizacija dokumenta pomoću nekog njegova karakterističnoga detalja u obliku iluminacije, dijela teksta, neke specifične paleografske osobine i sl.

Na isti se način pretražuju i *Kopije izvornika*. Ponuđene rubrike ili parametri pretraživanja su: *Kopija* (odabire se na padajućem izborniku); *Signatura / Napomena*; *Boja* (odabir: crno-bijelo, u boji, djelomično u boji).

Ako postoji kopija izvornika na *intranetu*, korisnik može pregledati digitalnu verziju izvornika, uštedjeti vrijeme pretraživanja i dobiti uvid u građu, s mogućnošću povećavanja (zumiranja) i ispisa određenih dijelova digitaliziranoga dokumenta. Nastojimo nabaviti digitalne kopije u boji u

visokoj rezoluciji. Posjedujemo 238 web kopija. Uglavnom su crno-bijele, budući da su nastale digitalizacijom crno-bijelih fotografija, fotokopija i mikrofilmova, odnosno, riječ je o digitaliziranim crno-bijelim kopijama izvornika ili kopiji kopije. Druge su djelomično ili čitave u boji, a dobivene su skeniranjem ili digitalnim fotografiranjem izvornika. Moguće je imati više verzija istog izvornika na *intranetu*, od kojih neke mogu biti u boji, a neke crno-bijele (što ovisi o kopiji izvornika koja se digitalizira), kao i da neki dokument bude digitaliziran i u boji i crno-bijelo (na primjer, isti rukopis može biti crno-bijeli, a samo nekoliko snimaka u boji). Svim snimkama moguće je dodijeliti broj stranice, na primjer: 1r, 4v, 0001 ili bilo koji drugi tekstualni zapis, koji služi identifikaciji stranice ili dijela teksta u izvorniku. Administrator programa može upisati i napomenu za svaku dotičnu sliku, koja se ispisuje ispod snimke kod njezinog pregleda. Ispod slike dokumenta (Slika 4.) nalaze se navigacijske tipke *gore*, *dolje*, *lijevo*, *desno*, *reset* i *zoom*, za prilagođavanje slike na ekranu radi bolje čitljivosti manje vidljivih ili prostim okom teže uočljivih detalja. Pritom se, u gornjem lijevom uglu, nalazi mali preview ekran s trenutnim prikazom položaja dijela teksta koji se upravo vidi na zaslonu, a u odnosu na cijelu snimku.

Slika 4.: Prikaz digitalne slike spomenika na zaslonu, i ekrančić u gornjem lijevom uglu (*Ivančičev zbornik*, 14-15. st., ff. 30v-31r).

Fig. 4th: Digital image of the source on the screen and preview screen in the top left corner (*Ivančičev zbornik*, 14-15. st., ff. 30v-31r).

PALEOGRAFSKA ISKAZNICA u okviru programa *Izvori* zamišljena je kao vrsta »osobne iskaznice« svakog pojedinog spomenika. Sastoji se od slika grafema izrezanih alatima Photoshopa postavljenih na *intranet*, kao priprema za usporedbu slovnih oblika hrvatskih glagoljskih spomenika do 13. stoljeća. To je jedan od zadataka znanstvenoga projekta »Glagoljska paleografija« za ovo razdoblje (2006.-2011.).

Izraz »paleografska iskaznica« uvela je u glagoljsku paleografiju Marica Čunčić jer smatra da je u opisu nekog spomenika važno dati inventar izvornih oblika svih grafema iz izvornika. Paleografsku je iskaznicu pridružila na primjer svome opisu novopronađenih glagoljskih odlomaka³⁹. Dio spomenika u *Izvorima* ima vlastitu paleografsku iskaznicu, koja nije dostupna tako dugo dok paleografsko istraživanje ne bude dovršeno, a znanstveni rezultati objavljeni.

VI. Prikaz rezultata

Fragment brevijara (dva odlomka brevijara), 13. st. (Fragm. glag. 46)

tip: rukopis
vrsta: brevijar
vrijeme nastanka: kraj 13. st.
jezik: hrvatski crkvenoslavenski
pismo: uglata glagoljica
kratica (Rječnik HRC): FgBr
mjesto čuvanja: Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU), Zagreb
signatura: Fragg. glag. 46
broj folija: 2
broj strana: 4
materijal: pergamena
veličina: f. 1: 18,3x14 cm, f. 2: 13,9x18,2 cm

Projekt: Glagoljska paleografija
Sadržaj:
Odlomci Proprija sanctorum; dijelovi Oficija od sv. Jurja mučenika (23. travnja) do sv. Filipa i Jakova (1. svibnja).
Usp.: FgTs (Dvolist brevijara, 13. st., Trst).

literatura:
Opisao:
Štefanić, V.: "Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije", I. dio, Zagreb, Jugoslavenska akademija, 1968., str. 90-91.
Usp.: FgTs (Dvolist brevijara, 13. st., Trst).

Slika 5.: Sučelje za prikaz rezultata pretraživanja (1. dio).
Fig. 5th: Screen for presenting searching results (part 1).

³⁹ Usp. ČUNČIĆ 2002.a.: 106 i ČUNČIĆ 2002.b.: 93.

KOPIJE IZVORNIKA

DVD
mjesto čuvanja: Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb
signatura: **skenirano (DVD 12)**
broj folija: **2**
Na DVD-u: tola G-132 (ZM 65/5), snimke: 1-16.

DVD
mjesto čuvanja: Staroslavenski institut (SI), Zagreb
signatura: **DVD 13(HDA)**
broj folija: **2**
vrijeme nastanka: **2007.**
Podatak o digitalizaciji građe nalazi se u popisu "Zbirka mikrofilmova Glagoljski natpisi i ispravci", J. Kolmanović i A. Obhodal, pod oznakom HR-HDA-1450, skenirano (DVD 12), str. 60.: G-132 (ZM 65/5), snimke: 1-16, str. 57. Za Staroslavenski institut DVD posuđuje Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.

fotografija • crno-bijelo
mjesto čuvanja: Staroslavenski institut (SI), Zagreb
signatura: **F 65**
broj snimaka: **4**
vrijeme nastanka: **prije 1977.**
Vidi: F 176 (FgTs: Dvolet brevijara, 13. st. Tm, sign.: Mh. Micc. 81); F 234 (FgTs + latinička transliteracija teksta na hrvatskom crkvenoslavenskom i latinskom jeziku).

mikrofilm • crno-bijelo
mjesto čuvanja: Staroslavenski institut (SI), Zagreb
signatura: **M 116**
broj snimaka: **15**
vrijeme nastanka: **prije 1978.**

mikrofilm
mjesto čuvanja: Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb
signatura: **G-132 (ZM 65/5)**
broj folija: **2**
Snimke na toli: 1-16.

web • u boji
mjesto čuvanja: Staroslavenski institut (SI), Zagreb
signatura: **web 187**
vrijeme nastanka: **2008.**
link: [online izdanje](#)

web • crno-bijelo
mjesto čuvanja: Staroslavenski institut (SI), Zagreb
signatura: **web 1**
vrijeme nastanka: **2008.**
link: [online izdanje](#)
server: Elementin.hr

Slika 5.: Sučelje za prikaz rezultata pretraživanja (2. dio).

Fig. 5th: Screen for presenting searching results (part 2).

ZAKLJUČAK

Neposredni je cilj *Izvora* stvoriti sustav evidencije, obrade, prezentacije, pretraživanja i pohrane digitalizirane i ostale građe, koji će dugoročno omogućiti njezinu veću dostupnost i istovremeno korištenje velikog broja korisnika. Utemeljeni na suvremenim informatičkim dostignućima, *Izvori* već sada djelomično osiguravaju interaktivan pristup, međusobno povezivanje i korištenje

digitaliziranih sadržaja unutar četiriju sadašnjih institutskih projekata⁴⁰, iako se sav proces digitalizacije odvija kroz projekt »Glagoljska paleografija«.

Izvorni fizički fondovi odnosno zbirke digitalizacijom kojih su nastali *Izvori*, temelj su upisa i opisa građe. Zbirka fotografija i fotokopija neprestano raste. Njezin veći dio već je sada dostupan putem *intraneta* pa više neće biti potrebe za daljnjom ručnom pretragom i reproduciranjem na tehnički zastarjele načine, a pritom se građa kvalitetnije štiti, bilo da je skeniran izvornik bilo njegova kopija.

Ovaj je model upisa, opisa i pretraživanja izvoran autorski rad i ujedno matrica za izradu računalnoga softvera. Model je osmišljen prema potrebama Instituta, pa kombinira klasičan bibliotečni kataložni zapis i selektivan pristup bibliografiji s opisom muzejskoga predmeta i arhivskog dokumenta, a odnosi se na opis izvornika i njegovih kopija u posjedu Instituta. Pri izradi računalnoga programa korištene su sljedeće tehnologije: JavaScript (AJAX), XHTML 1.0 Transitional, PHP 5, CSS. Program je izvoran i autorski zaštićen. Podaci se pohranjuju u SQL relacijsku bazu pod nazivom MySQL.

Očekuje se prirast fonda jer nova građa stalno pristiže. Stoga je rad na *Izvorima* stalno podložan dopunama i provjerama i neprekidno se nadograđuje. Daljnji koraci bit će digitalizacija građe koja još nije digitalizirana, te unapređivanje dosadašnjih interaktivnih resursa unutar institutskih projekata. Pritom će se primjenjivati novije informacijske tehnologije koje će omogućiti dijagonalno pretraživanje različitih, a ipak međusobno povezanih sadržaja, s time da će se usporedno nadopunjavati i po potrebi korigirati elementi opisa, pretraživanja i vizualne prezentacije izvornika.

LITERATURA⁴¹:

- CD. 2008. *CD-ovi glagoljskih rukopisa u Staroslavenskom institutu*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ČUNČIĆ, M. 1983. *Kartotečni katalog fotografija i mikrofilmova Staroslavenskoga instituta (rukopis)*. Zagreb: Staroslavenski institut.
- ČUNČIĆ, M. 1984. The Collection of the Microfilms and Prints of the Staroslavenski zavod at Zagreb, *Polata knjigopisnaja, An Information Bulletin Devoted to*

⁴⁰ V. bilj. 2.

⁴¹ Dio navedene literature ujedno je osnovno vrelo podataka kojima smo se služili prilikom upisa i opisa izvornika i njihovih kopija u računalni program *Izvori*. Članak je nastao na temelju kontinuiranoga rada na tome računalnome programu, pa s njime čini logičnu sadržajnu i praktičnu cjelinu.

- the Study of Early Slavic Books, Texts and Literature*, 9: 30-38.
- ČUNČIĆ, M. 2002.a. Glagoljska knjižica krizme iz Banja. *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 44: 99-108.
- ČUNČIĆ, M. 2002.b. Odlomak glagoljskoga brevijara iz Banja. *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 44: 47-98.
- ČUNČIĆ, M. 2009. *Digitalizacija u službi rekonstrukcije hrvatske glagoljske Biblije (predavanje uz prezentaciju na Znanstvenom kolokviju u čast 70. rođendana akademika Josipa Bratulića)*. Zagreb: Matica hrvatska i Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 20. veljače 2009.
- ČUNČIĆ, M., A. MAGDIĆ. 2008.a. *Kijevski listići*. URL: <http://kiev.stin.hr>.
- ČUNČIĆ, M., A. MAGDIĆ. 2008.b. The Scientific Program of the Old Church Slavonic Institute, Zagreb, Croatia. *Proceedings of the International Conference Slovo: Towards a Digital Library of South Slavic Manuscripts* (ur.: Miklas, Heinz; Miltenova, Anissava). Sofia: Bulgarian Academy of Science, Institute of Literature, Boyan Penev Publishing Center, 265-280.
- DIGITALIZACIJA GRAĐE. 2005: O digitaliziranoj baštini, URL: <http://www.nsk.hr/HeritageUnits.aspx?id=97>.
- DVD. 2007. *DVD-ovi glagoljskih rukopisa u Staroslavenskom institutu*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- FORMATI. 2007. Formati datoteka za pohranu i korištenje: Radna verzija. *Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“: Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (studeni 2007.)*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- HKB. 2007. HKB model podataka, *Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“: Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe (srpanj 2007.)*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: http://www.kultura.hr/hr/sudjelujte/preuzimanja_i_dokumenti/hkb (vezani dokument).
- IZVORI. 2008.-2009. *Izvori Staroslavenskoga instituta*. URL: <http://izvori.stin.hr>.
- KOLANOVIĆ, J., A. OBHOĐAŠ. 2007. *Zbirka mikrofilmova: Glagoljski rukopisi i isprave, HR-HDA-1450*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- KOSIĆ, I. 2008. *Zbirka rukopisa i starih knjiga. Značajne prinove Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu u 2007. – izbor (katalog izložbe)*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
- KRATICE. 2000. *Kratice izvora abecednim redom. Rječnik crkvenoslavenskog jezika hrvatske redakcije, I. svezak* (ur.: B. Grabar, Z. Hauptová, F. V. Mareš). Zagreb: Staroslavenski institut, XL-XLI.
- MAGDIĆ, A., A. KATALENIĆ, M. ESSERT, B. MAUSER. 2006. WEB Exams – Knowledge Testing Using Educational WEB Collaboration System. *Proceedings of the 17th International Conference on Information and Intelligent Systems* (ur. Aurer, B.; Bača, M.), Varaždin: Faculty of Organization and Informatics, 419-422.
- MAGDIĆ, A., T. ŽILJIĆ, M. ESSERT, Ž. ŠITUM, M. STANKOVIĆ. 2006. The

- Simulation Toolbox for Distance Learning. *Proceedings of the 17th International Conference on Information and Intelligent Systems* (ur. Aurer, B.; Bača, M.), Varaždin: Faculty of Organization and Informatics, 219-223.
- MAGDIĆ, A., T. TOMIĆ, B. MAUSER, M. ESSERT. 2008. Interactive visual aids for training and knowledge testing. *MITIP 2008 – 10th International Conference on The Modern Information Technology in the Innovation Processes of the Industrial Enterprises* (ur. Han, Jan; Holejsovska, Pavla). Pilsen: Bily slon, s.r.o. Press, 206-210.
- MAJER, Z. 2007.a. *Mikrofilmovi Staroslavenskog instituta „Svetozar Ritig“* (nepotpisani rukopis). Zagreb: Knjižnica Staroslavenskoga instituta.
- MAJER, Z. 2007.b. *Popis fotokopija Biblioteke Staroslavenskog instituta (prema sadržaju)* (nepotpisani rukopis). Zagreb: Knjižnica Staroslavenskoga instituta.
- MAJER, Z. 2007.c. *Popis mikrofilmova* (nepotpisani rukopis). Zagreb: Knjižnica Staroslavenskoga instituta.
- MAJER, Z. 2007.d. *Popis mikrofilmova prema sadržaju* (nepotpisani rukopis). Zagreb: Knjižnica Staroslavenskoga instituta.
- MAUSER, B., A. MAGDIĆ, M. ESSERT. 2005. Writing On-Line Mathematical Documents. *Annals of DAAAM for 2004 & Proc. of the 15th International DAAAM Symposium* (ur. Katalinić, Branko). Vienna: DAAAM International.
- MySQL. 2008.-2009. <http://www.mysql.com>.
- NACIONALNI. 2006. *Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe (listopad 2006.)*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- NACIONALNI. 2007. *Nacionalni program digitalizacije: Hrvatska kulturna baština*. Zagreb: Ministarstvo kulture republike Hrvatske.
URL: http://www.kultura.hr/hr/o_nama/nacionalni_program_digitalizacije.
- NAZOR, A. 2000.a. Navedena literatura. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, I. svezak*. Zagreb: Staroslavenski institut, XXXVII-XXXIX.
- NAZOR, A. 2000.b. Popis izvora. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, I. svezak*. Zagreb: Staroslavenski institut, XXXI-XXXVI.
- NORME. 2008. *Norme i postupci u digitalizaciji (radionica IX.5. – radni materijal, 2. rujna 2008.)*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Centar za stalno stručno usavršavanje knjižničara.
- PHP. 2001.-2009. <http://www.php.net/>.
- PROJEKT HKB. 2007. *Projekt HKB: Hrvatska kulturna baština – Nacionalni program digitalizacije*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: http://www.kultura.hr/hr/o_nama/projekt_hkb.
- RADOŠEVIĆ, A., A. MAGDIĆ. 2009. Hrvatskoglagoljski misali i brevijari u bibliografijama od 19. stoljeća do digitalizacije. *Slovo 59*: 231-282.
- RADOVI. 1952-1988. *Radovi Staroslavenskoga instituta 1-9*. Zagreb: Staroslavenski institut. URL: <http://hrcaak.srce.hr/radovi-staroslavenskog-instituta>.
- RJEČNIK 2000. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, I. svezak*:

- LJ. MOKROVIĆ, A. MAGDIĆ, *Izvori – dio građe Staroslavenskoga ... SLOVO 59 (2009)*
a – vrêdb (ur. B. Grabar, Z. Hauptová, F. V. Mareš). Zagreb: Staroslavenski institut.
- SINAJSKI. 2008-2009. *Sinajski kodeks (Codex Sinaiticus)*.
 URL: www.codex-sinaiticus.net.
- SLOVO. 1952-2008. *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta 1-58*.
 URL: <http://hrcak.srce.hr/slovo>.
- SMJERNICE. 2007.a. Smjernice za odabir građe za digitalizaciju: Radna verzija. *Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“: Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe“ (studeni 2007.)*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- SMJERNICE 2007.b. Smjernice za odabir i pripremu građe za snimanje. *Hrvatska kulturna baština: Nacionalni projekt digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: http://www.kultura.hr/hr/sudjelujte/preuzimanja_i_dokumenti.
- STAROSLAVENSKI – PROJEKTI. 2007-2009. *Projekti Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*. Zagreb: Staroslavenski institut. URL: www.stin.hr.
- ŠTEFANIĆ, V. 1969. *Glagoľjski rukopisi Jugoslavenske akademije, I. dio*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ŠTEFANIĆ, V. 1970. *Glagoľjski rukopisi Jugoslavenske akademije, II. dio*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- TURKALJ, L. 2003. *Popis fotokopija Staroslavenskoga instituta u MS Wordu (nepotpisani rukopis)*. Zagreb: Knjižnica Staroslavenskoga instituta.
- XHTML. 2002. <http://www.w3.org/TR/xhtml1/>.
- ZBORNİK. 2004. DÜRRIĖL, M.-A.; MIHALJEVIĆ, F. VELČIĆ (ur.). *Glagoľjica i hrvatski glagoľizam: Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb-Krk 2.-6. listopada 2002.)*. Zagreb-Krk: Staroslavenski institut i Krčka biskupija.
- ŽILIĆ, T., A. MAGDIĆ, M. ESSERT. 2005. Publishing HTML and LaTeX on-line documents. *Proceedings of the 16th International Conference on Information and intelligent Systems* (ur. Aurer, Boris; Baća, Miroslav). Varaždin: Faculty of Organization and Informatics Varaždin, 35-40.

S u m m a r y

IZVORI – A PART OF THE HOLDINGS OF THE OLD CHURCH SLAVONIC INSTITUTE ON THE INTRANET

The computer software *Izvori* (Sources) is an original concept of the model of input, description, browsing, digitalizing and storing the sources of the Old Church Slavonic Institute and of other institutions that keep the written

Glagolitic heritage. The sources mostly date back to the Middle Age and the Croatian Glagolitic period (manuscripts, incunabula, printed material and illuminations). *Izvori* consists of two parts: *Izvornici* (Originals) and *Kopije izvornika* (Copies of the Originals). Most of the sources have been digitalized so far. The novelty is that, the originals and their descriptions, as well as copies of manuscripts, printed works and their replicas in different media, including digital ones, are listed on a single spot. There are different digital contents: text, picture, database and interactive resource, enabling connection of *Izvori* with other Institute's computer programs. The digital content formats are CDs, DVDs and web applications. The access to the *Izvori* (Sources) is through the *intranet*. There is limited access for a part of copies published on the *intranet*, since the permission is required from their parent institutions.

Key words: *Izvori*, *Izvornici*, *Kopije izvornika*, input, description, digitalizing, searching.

Translated by Ljiljana Mokrović

Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenog projekta »Glagoljska paleografija«, provođenoga uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Stručni članak

Autori: Ljiljana Mokrović

Staroslavenski institut

Demetrova 11

HR-10000 Zagreb

Primljen: 20. V. 2009.

Prihvaćen: 7. XII. 2009.

Antonio Magdić

Staroslavenski institut

Demetrova 11

HR-10000 Zagreb